

Рішення спеціалізованої вченої ради ДФ 16.035.2023
Про присудження ступеня доктора філософії
Романовій Катерині Василівні

Спеціалізована вчена рада Одеського національного університету імені І. І. Мечникова ухвалила рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки на підставі прилюдного захисту дисертації «Художньо-естетичні властивості казок у творчості М. Жука» за спеціальністю 035 Філологія.

«10» листопада 2023 року.

Романова Катерина Василівна народилась 7 серпня 1991 року, громадянка України.

Освіта вища: закінчила у 2013 Одеський національний університет імені І. І. Мечникова за спеціальністю «Українська мова і література».

Дисертацію виконано в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова.

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор Малютіна Наталія Павлівна.

Романова Катерина Василівна виконала освітньо-наукову програму підготовки здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти зі спеціальності 035 Філологія.

Здобувач має 8 наукових публікацій за темою дисертації, з них 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базі даних Scopus:

1. Романова К. Художньо-естетичні властивості візуалізації події в казках М. Жука. *Проблеми сучасного літературознавства*. Одеса : Астропринт, 2017. № 25. С. 195–205.
2. Романова К. Прояви креолізованого тексту в казці М. Жука «Дрімайлики». *Проблеми сучасного літературознавства*. Одеса : Астропринт, 2018. № 27. С. 142–150.
3. Романова К. Жанровий синкретизм казок М. Жука. *Вісник Запорізького національного університету*. Запоріжжя : Гельветика, 2020. № 2. С. 195–201.
4. Романова К. Мотив чарівного перевтілення (метаморфози) завдяки слову в казках М. Жука. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич : Гельветика, 2020. Вип. 33. Т. 2. С. 130–136.
5. Romanova K., Zarovna I., Korobkova N., Nechytaliuk I. Mykhailo Zhuk's Tales: Secession Style and Floristic Motifs across Art and Literature. *The International Journal of Literary Humanities*. 2023. Vol. 21. P. 99-112. (Scopus).

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

Рецензент: Мусій В. Б., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Виступ та дисертація К. Романової оцінені позитивно, усі розділи дисертації є змістовними та переконливими. Хоча, безумовно, у процесі ознайомлення з ними виникають окремі зауваження та рекомендації:

1. Серед головних мотивів, які виокремлює та детально аналізує авторка дисертації у зв'язку з тим, що, з її погляду, саме вони створюють цілісну картину світу в поезиці казок М. Жука, варто назвати мотиви води, чарівного перевтілення явищ (предметів) за допомогою слова, а також флористичні мотиви. І якщо міркування про мотив перевтілення, враховуючи його співвіднесеність з сюжетом у плані прагматики події, уявляються цілком природними (мотивованими), особливо, коли йдеться про казковий жанр, то мотив води потребує в додатковому обґрунтуванні його саме сюжетної інтенції, чіткого розрізнення між «образом» та «мотивом».

2. У процесі ознайомлення з цим розділом дисертації у нас все ж таки виникло питання стосовно риторичності. А саме – чим обумовлена риторичність казок М. Жука: природою казкового жанру, або риторичність є ознакою всієї творчості М. Жука, тобто є віддзеркаленням його творчої індивідуальності, або риторичність була викликана особливостями часу, коли вони створювалися, або вона є проявом модерністської природи казок М. Жука?

3. Пропонуємо дисертантці ще раз навести перелік неопублікованих текстів М. Жука, які було проаналізовано в дисертації, та відповісти на питання: Чи можна такі тексти вважати завершеним твором та віднести до казкового доробку письменника?

Рецензент: Казанова О. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Виступ дисертантки та дисертацію оцінено позитивно, серед іншого підкреслено, що дисертантка одна з перших в українському літературознавстві розглянула авторські рукописи казок М. Жука, що зберігаються у фондах Одеського літературного музею, зокрема у фокусі текстологічного дослідження. Зауваження та рекомендації:

1. У Розділі І «Теоретико-методологічні аспекти вивчення літературної казки у творчості М. Жука» у багатогранності осмислення літературно-критичних джерел не вистачає певного елементу полемічності авторки роботи, її позиції щодо сприйняття думок літературознавців.

2. У розділі III «Характер художньої подієвості: від події визрівання тексту до події розповіді про створення тексту» варто було б більше уваги приділити термінологічному аспекту, зокрема

послугуючись відомими й загальноприйнятими працями В. Шміда чи Ж. Женетта, означуючи типи нараторів та наративу. У роботі спостерігається певна незлагодженість у визначенні типів нараторів, зокрема, як приклад, при аналізі казки М. Жука «Пшик» йдеться про «безособистісного наратора» (С. 87), також дещо сплутані поняття оповідач / розповідач у структурі розділу.

3. У теоретико-методологічній основі дисертації варто було б більше зацентувати увагу і на вітчизняних дослідженнях поетики казок, як-от: М. Сумцова, І. Франка, М. Гнатюка, М. Грушевського, О. Бріциної, М. Вознюка, О. Таланчук, Л. Дунаєвської, Л. Мушкетик, С. Карпенко, М. Демедюк та інших.

Опонент: Кизилова В. В., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філологічних дисциплін Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Виступ дисертантки та дисертацію оцінено позитивно, роботу визнано новаторською та такою, у якій системно проаналізовано казки М. Жука як знаковий синкретичний жанр його прози в контексті панорамного огляду малярської творчості та біографії, вивчення просвітницько-романтичних тенденцій творів письменника.

Питання та зауваження:

1. Потребує уточнення теоретико-методологічна база дослідження, у якій відсутня інформація щодо історико- й теоретико-літературних казкознавчих праць, на які спирається дослідниця у процесі роботи. Це посилює аргументованість і науковість викладу у вступній частині.

2. Ураховуючи розмаїття дефініцій літературної казки, бажано було б у першому розділі запропонувати її базове визначення, на яке спирається здобувачка (чи то запропоноване авторкою, чи то взятє за основу в дослідженні), що є надзвичайно важливим для роботи, у якій розглядається жанр казки. Щоправда, розглядаючи художньо-естетичні властивості подієвості в казках М. Жука (с. 103), п. Катерина посилається на літературознавчий словник-довідник (джерело № 72 за списком), який тлумачить казку як усноповідний жанр фольклору з достатньо стійкими спільними рисами поетики (сюжетно-композиційної й мовно-стилістичної структури) і розгалуженою системою жанрових різновидів. (До того ж, у ньому механічно вставлено слово літературна, що спотворює оригінальний текст). Літературна казка має спільні риси з народною, утім, налічує значну кількість типологічних розбіжностей. Не завадило б звернути на це увагу, зіставити дефініції фольклорної й літературної казки, що зняло б і сумніви, і зайві роздуми.

3. Катерина Романова у дисертації аналізує відомі класифікації літературної казки, здійснені Т. Леоновою, М. Липовецьким, О. Цалаповою, Н. Копистянською, Г. Сабат, Н. Тихолоз. Апелює і до поділу на різні

тематичні групи фольклорного казкового тексту. Утім, окреслюючи різні класифікаційні підходи, не віддає перевагу жодному. Цим зумовлений певний дисонанс у роботі. Наприклад, розглядаючи специфіку жанрових форм казок М. Жука в тематичному аспекті, здобувачка орієнтується на дослідження В. Проппа та його класифікацію тематичних видів фольклорних казок: казки про тварин, кумулятивні, побутові, новелістичні, небилиці, докучливі (с. 115). Подібна неузгодженість виникає і при аналізові казки «Дядько і дідько».

4. Поза увагою дисертантки залишився і літературний контекст. Казки М. Жука постають у дисертації майже в повній ізоляції від казок І. Франка, Лесі Українки, Олександра Олеса, Дніпрової Чайки, М. Коцюбинського та ін. українських і зарубіжних письменників-казкарів, чия творчість, безумовно, мала вплив на формування художніх текстів письменника. Наявність таких паралелей значно посилила б аналітичний і теоретичний рівень дисертації, розширила її обрії, дала змогу зриміше осягнути художню своєрідність і особливості створення художнього тексту М. Жука, що і стало метою дисертації.

5. У дисертації мають місце фактичні неточності. Наприклад, Оксана Гарачковська – жінка (у тексті роботи – Гарачковський), Оксана Цалапова (а не Ольга), Монографія «Динаміка української літературної прозової казки» В. Кизилової – не докторська дисертація.

6. Варто було б подумати й над доцільністю використання в роботі російськомовних джерел. Безумовно, що роботи В. Проппа, М. Бахтіна, Ю. Лотмана та ін. науковців є важливою теоретико-методологічною основою дослідження Катерини Романової, усе ж вважаю, що частина праць могла б знайти гідну альтернативу в українському науковому інформаційному просторі.

Опонент Карпенко С. Д., кандидат філологічних наук, доцент кафедри славістичної філології, педагогіки та методики викладання Білоцерківського національного аграрного університету. Дисертаційне дослідження та виступ оцінено позитивно. Утім є такі питання:

1. Теоретико-методологічну основу дисертації становлять праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених (польські та німецькі). З огляду на термін написання дисертації (тему затверджено у 2018 р.), чверть списку джерел займають російські автори, чого варто було б уникати в науці сьогодення. Чи вважаєте Ви доречним і можливим замінити у подальших публікаціях за темою дисертації російські джерела на вітчизняні або праці європейських вчених?

2. Стосовно використання теоретичних положень про фольклорну казку, варто було б посилатися на українських дослідників казкового мотиву. Зокрема, М. Сумцова, М. Драгоманова, І. Франка, М. Гнатюка, М. Грушевського, а також сучасних О. Бріциної, Л. Мушкетик та інших. Зазначені науковці мають необхідні напрацювання щодо мотивів,

сюжетних типів та жанрової класифікації казок. Такий підхід значно націоналізував би у роботі теорію народної казки.

3. Для повнішого сприйняття дослідження не вистачає показчиків сюжетів та мотивів як літературного, так і фольклорного. Вказівка шифрів мотивів, зокрема (на аналізуванні яких зупиняється дисертантка), за показчиками казок Аарне-Томпсона-Утера (Aarne – Thompson – Uther Index (ATU)) або сюжетного показчика східно-слов'янських казок, українська частина якого упорядкована І. Березовським (так званій СУС) та відповідними показчиками літературних жанрів, чітко класифікували б досліджувані у роботі тексти. Також це дозволило б побачити, чи присутні у М. Жука казки з мотивами і сюжетами, що вимагають нової нумерації (оригінальні, авторські).

4. У роботі детально вивчено природу казкових героїв на культурному та мовному рівнях. Простежуючи семантику слова «дідуган» (розділ 3.2, с. 95) дисертантка зазначила, що у перекладі російською М. Жук подав його відповідник як «старикашка». Проте у нас виникла думка, що М. Жук не намагався копіювати російською український текст. Він створив новий образ. Адже «дідуган» – це «дід з перчиком», з характером, непередбачуваною поведінкою, витівками. Як відповідник до слова «старикашка» українська казкова традиція (див. праці М. Сумцова) має поняття «дідок», «дідок шолудивий», «шолудивий Буняка». І якраз епоха модернізму, в яку жив і творив М. Жук, активно послуговувалася цими лексемами. Спадає на думку, що письменник створив аналог казки для російськомовного читача, можливо навіть із комерційною метою.

5. В тексті дисертації трапляються поодинокі граматичні та синтаксичні огріхи, що суттєво не впливають на розуміння тексту, але привертають увагу.

У дискусії також взяли участь присутні на заході:

Науковий керівник **проф. Малютіна Н. П.**, доктор філологічних наук, професор. На її думку, актуальність теми дисертації не викликає сумнівів, оскільки аспірантка вперше системно дослідила художньо-естетичні особливості у казках Михайла Жука. Ця частина творчого доробку поета й письменника не так давно була оприлюднена завдяки зусиллям працівників Одеського літературного музею і майже не відома науковій спільноті. Також матеріалом для дослідження слугували авторські рукописи, що зберігаються у фондах Одеського літературного музею і не були оприлюднені раніше. Отож аспірантці вдалося дослідити жанрову своєрідність, ознаки картини світу, персонажної сфери, сюжетології і мотивних особливостей казок М. Жука. До переваг дослідження, на її переконання, належить вільне оперування Катериною Романовою теоретичною базою: поняттями сюжет, мотив, жанр, наративні та комунікативні стратегії, креолізовані тексти.

Вважає, що її робота становить як історико-літературну, зокрема з огляду на текстологічний аналіз рукописів М. Жука, так і теоретичну цінність з огляду на аналіз комунікативних стратегій висловлювання, лінійної та дискретної організації хронотопу у казках М. Жука, характеру подієвості тексту в казках письменника. Також К. Романовій вдалося довести зв'язок між вербальними та іконічно-графічними (візуальними) способами створення образної картини світу у досліджуваних творах, звертаючись до традиції фольклорної та літературної казки. Дисертація написана цілком самостійно, виявляє творчий, науковий характер мислення здобувачки. Вважає, що висновки до проведеного дослідження мають новаторський характер та можуть бути розвинені в подальшій роботі.

Голова СВР Шевченко Т. М., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики. Вона наголосила, що робота є завершеним самостійним, новаторським дослідженням, побудована на матеріалі, котрий потребував виняткових підходів до осмислення, передусім ідеться про рукописи казок, котрі зберігаються у сховищах Одеського літературного музею. Варто назвати системний характер здійсненої роботи, прискіпливість і скрупульозність авторки у роботі з текстами казок та їх оформленням, фаховий підхід до аналізу текстів. Результати та висновки роботи було апробовано належним чином, зокрема у фахових виданнях України і навіть у статті, котра індексується у наукометричній базі Scopus. Безперечно, авторка заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія.

Рецензент Мусій В. Б., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Вона наголосила, що актуальність дисертації К. Романової зумовлена цілою низкою чинників. Серед них – потреба у формуванні цілісної, максимально повної картини розвитку української літератури доби модерну, часу трансформації жанрово-родової структури літератури, а також появи нових напрямків у взаєминах між літературою і фольклором, розробки питання про розвиток письменниками-модерністами власних стратегій письма. Звернемо також увагу на негайну потребу у ліквідації такої прогалини в розумінні сутності казкової спадщини Михайла Жука, як характер комунікативних стратегій в його казках – одне з поставлених та виконаних дисертанткою завдань. Про актуальність дисертації свідчить також використання в процесі вивчення казкової спадщини Михайла Жука сучасних літературознавчих стратегій та методів. Архітектоніка дисертації, яка складається з чотирьох розділів, мотивована означеними у вступній її частині завданнями. Катерина Романова цілком має рацію, коли звертається до вивчення особливостей

сюжетно-мотивної структури, характеру художньої події, а також видових (міжмистецьких) та родо-жанрових трансформацій казок Михайла Жука з метою виявити їхні художньо-естетичні особливості.

Цікавими є думки К. Романової про реалізацію сюжетного мотиву дії чарівного слова у казках М. Жука; виявлення та аналіз ознак авторської самопрезентації у розглянутих казках М. Жука та плану образної візуалізації в них; вирішення питання обумовленості жанру казки у творчій спадщині Михайла Жука характером її адресата. Важливим здобутком дисертантки вважаємо дослідження поліжанрової структури творів Жука, а саме – співіснування “чистих”, традиційних казок, з синкретичними або змішаними жанровими формами, що, у свою чергу, вело до появи казки-притчі, казки-анекдота, казки-новели, казки-сценки. У дисертації приваблює також те, що Катерина Романова включає казки Жука у загальнофольклорний і загальнолітературний контекст.

Висновки до кожного з розділів, а також до всієї дисертації, ґрунтовні, логічно пов'язані з положеннями, які обговорювалися та ілюструвалися в межах кожної з частин роботи. Вони свідчать про концептуальність та наукову вагу роботи. Усе це є підтвердженням того, що дисертація Катерини Романової написана на належному фаховому рівні, здійснена в межах обраної спеціальності, є завершеним науковим дослідженням з актуальних літературознавчих проблем, а її авторка Катерина Василівна Романова заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Рецензент Казанова О. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Вона підкреслила, що дисертація Катерини Романової – це оригінальне дослідження творчості маловідомого українського автора кінця ХІХ – початку ХХ століття – М. Жука, яке зорієнтоване на визначення своєрідності та еволюції жанрового мислення письменників-модерністів у фокусі художнього дискурсу перехідної доби. Актуальність та новизна представленої роботи забезпечується необхідністю переглянути жанрову специфіку літературних казок М. Жука з урахуванням сучасних теоретичних та методологічних підходів, зокрема структурно-семіотичного та наратологічного аналізу текстів. Імпонує й дослідницька майстерність Катерини Романової, що демонструє певну амплітуду конкретизації: від вузькоспрямованого дослідження окремих структурних елементів текстів до визначення загальних тенденцій родо-жанрової динаміки в українській малій прозі перехідної доби.

У композиційному плані робота прикметна чітким дотриманням пропорцій: кожна з чотирьох частин добре структурована, теми і функції підрозділів чітко мотивуються, а висновки логічні й відображають

найцінніші з аргументів, що наводяться у тексті, також окреслюють перспективу досліджень поетики прозової спадщини М. Жука.

Таким чином, на підставі детального ознайомлення з дисертацією та публікаціями Романової К. В. вважає, що дисертаційна праця «Художньо-естетичні властивості казок у творчості М. Жука» відповідає спеціальності 035 Філологія та вимогам, передбаченим пунктами 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, а її авторка Катерина Василівна Романова заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Опонент Кизилова В. В., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філологічних дисциплін Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Вона наголосила на актуальності представленої на захист дисертації, яка значно розширює наше уявлення про українську літературу ХХ ст. загалом і актуалізує питання заповнення літературознавчих лакун маловідомими й малодослідженими творами Михайла Жука. Праця Катерини Романової є новаторською, у ній системно проаналізовано казки письменника як знаковий синкретичний жанр його прози в контексті панорамного огляду малярської творчості та біографії, вивчення просвітницько-романтичних тенденцій творів письменника. На особливу увагу заслуговують основні аспекти наукової новизни. Дисертація є першою спробою системного аналізу художньо-естетичних особливостей казок М. Жука з урахуванням нових реалій сучасного категоріального апарату й нового методологічного інструментарію. З огляду на той факт, що Михайло Жук ідентифікував себе як літератор і художник, здобувачка слушно звертає свою дослідницьку увагу на флористичні мотиви в його малярській і художній творчості, розглядає їх роль у вираженні авторської ідеї, що не обмежується лише функцією декорування. На безумовне схвалення заслуговують цікаві конкретні спостереження варіантів творів «Про доброго короля Пустилихо», «Правда та Неправда», «Водичка Молодничка», «Король Рік», «Летючий Корабель», які змістовно збагачують розуміння творчості М. Жука. Хотілося б особливо відзначити підрозділ 4.3 «Прояви креолізованого тексту у казці М. Жука «Дрімайлики», в якому п. Катериною проаналізовано текст твору як цілісну художню систему. Орієнтована на аудиторію молодшого віку, казка видана окремою книгою і власноруч ілюстрована автором, що свідчить про цілісність креолізованого тексту, яка досягається максимально подібною комунікативною установкою автора вербального тексту та ілюстратора, що цілком вдало спостерігла дослідниця. Зважаючи на це, авторка заслуговує на

присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Опонент Карпенко С. Д., кандидат філологічних наук, доцент кафедри славістичної філології, педагогіки та методики викладання Білоцерківського національного аграрного університету. Вона звернула увагу, що охоплення аналізом усіх наявних друкованих і рукописних казок письменника із залученням архівних фондів та детальним оглядом матеріалів, що там зберігаються (зокрема, чернеток, рукотворних авторських збірників, паралелей тексту українською та російською (зіставлення їх змістового та стилістичного наповнення)). Адже казки М. Жука розкриваються вповні, коли поряд із текстом є малюнок (ілюстрація). І часто художній супровід тексту казок перебирає на себе інформативну функцію, деталізацію зовнішнього вигляду задуманих автором персонажів тощо. Також вона підкреслила, що розгляд семіотики казкових образів у площинах взаємодії авторського та традиційно-культурного стосується усього спадку Жука (30 одиниць). Пояснення традиційних казкових символів з урахуванням авторської ідеї є складним питанням, тому спроба дисертантки вважається нами досить успішною. Важливою також видається триада мова-культура-образ, що набуває у роботі філософського прочитання через деталізацію природи походження казкових героїв на культурному та мовному рівнях. Зважаючи на сказане, авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія.

Результати голосування членів спеціалізованої вченої ради за присудження Романовій Катерині Василівні ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія:

«За» – 5 Членів СВР

«Проти» – немає _____

«Утримались» – немає.

На підставі результатів голосування спеціалізована вчена рада присуджує Романовій Катерині Василівні ступінь доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Голова спеціалізованої
вченої ради

проф. Тетяна ШЕВЧЕНКО

